

Ποιμαντική τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Αναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Πρὸν πέντε περίπου χρόνια ὀλοκληρωνόταν ἡ ἔρευνά μας καὶ ἡ καταγραφὴ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πάνω σὲ ἔνα ζωτικὸ γιὰ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ζήτημα. Στοὺς στόχους ἐκείνης τῆς ἔρευνας ἦταν νὰ ἐντοπίσει τὶς ποικιλες λειτουργίες ἡ διαστάσεις τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης, ἔτοι δπως αὐτὲς ἐνεργοποιοῦνται κατὰ τὴ Θεία Λειτουργία (ΘΛ), ἀλλὰ καὶ νὰ προϊδεάσει γιὰ τὶς δυνατότητες μεταφορᾶς τους ἐκτὸς αὐτῆς, στὴν καθημερινὴ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν¹.

Ο ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς ὃν τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης, ὃν ποὺ ἔχειναι, ποὺ θυμάται ὅτι ἔχειναι καὶ ἔχειναι ὅτι θυμάται... Πραγματικὰ εἶναι περίεργο ὅτι πολλὲς φορὲς ἔχειναι αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ θυμόμαστε καὶ θυμόμαστε αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ ἔχειναι. Νὰ σημειώσουμε ὅτι καὶ ἡ λήθη ἐκτὸς ἀπὸ ἀρνητικὲς ἐμπεριέχει καὶ θετικὲς πλευρές· ἐπιτελεῖ μία χρῆσιμη λειτουργία στὴ ζωὴ μας («καλότυχοι αὐτοὶ ποὺ λησμονῶνται»)². Ἀσφαλῶς ἡ «παθολογία» τῆς μνήμης δὲν συμπίπτει καὶ δὲν ταυτίζεται μόνο μὲ τὴ λήθη³.

Στὴν ἔρευνα ἐκείνη ἐπισημάνθηκαν οἱ ἔξης λειτουργίες: ἡ ἀναπλαστική, ἡ ποιητική, ἡ ὄλιστικὴ ἡ συνολικὴ (πανοραμική), ἡ οἰκουμενικὴ ἡ συμπαντικὴ, ἡ διαπροσωπικὴ καὶ ταυτοποιητικὴ, ἡ ἀναμνηστικὴ ἡ παροντοποιητικὴ τοῦ μέλλοντος (ἔσχατολογική), ἀλλὰ καὶ ἡ συγχωρητικὴ (ἀπὸ τὴ μνησικαία στὴ συμφιλίωση) λειτουργία. Ἐπισημαίνόταν ἐπίσης ἡ εὐασθητοποίηση τῶν πιστῶν καὶ ἡ συνειδητοποίηση ἐκ μέρους τους τῶν λειτουργιῶν τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης κατὰ τὴ ΘΛ, καὶ ἀκόμη ἡ ἀνάγκη μας «Ποιμαντικῆς τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης». Γεννάται δμως τὸ ἔρωτημα: ποιό θὰ μποροῦσε νὰ εἴναι τὸ περιεχόμενο ἐνὸς «ἀναλυτικοῦ προγράμματος» γιὰ μιὰ τέτοια *Ποιμαντική*;

Ἀρκούμαστε σήμερα στὸ νὰ ἐκθέσουμε κάποιες γενικὲς κατευθύνσεις, ποὺ κρίνουμε ὅτι θὰ εἴναι πολὺ βοηθητικὲς στὸ συγκεκριμένο αὐ-

τὸ ποιμαντικὸ ἔργο καὶ νὰ ἐπανέλθουμε προσεχῶς σὲ ἄλλες πτυχὲς τοῦ ζητήματος. Ἄν τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ ἐκλάβουμε ὡς ἔναν ἀκόμα δρόμο ποιμαντικῆς διακονίας οἱ κατευθύνσεις αὐτὲς θὰ θεωρηθοῦν ὡς βήματα σ' αὐτὴ τὴν πορεία.

1. Ως πρῶτο βῆμα μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἡ ποιμαντικὴ μας φροντίδα νὰ μὴ περιέλθουν σὲ λήθη αὐτὸ ἡ αὐτὰ ποὺ ὑπομνήσθηκαν κατὰ τὴ ΘΛ. Η οὐσία μας τέτοιας Ποιμαντικῆς θὰ συνοψιζόταν ὡς «ὅ ἀγώνας τῆς μνήμης ἐναντίον τῆς λήθης». Πρόκειται γιὰ πάλη ἀέναη καὶ ἀδυσώπητη. Η λήθη παραμονεύει νὰ μᾶς καταδικάσει ἔγκλειστους «εἰς τὸ τῆς λήθης φρούριον»⁴. Η λήθη καὶ ἡ μνήμη εἶναι μεγέθη ἀντιστρόφως ἀνάλογα. «Οσο χῶρο ἀφήνει ἡ μνήμη τὸν καταλαμβάνει ἡ λήθη» τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴν ἀντίθετη περίπτωση. Η παρουσία τῆς μνήμης δὲν συνεπάγεται ἀκριβῶς τὴν ἀπουσία τῆς λήθης. Πρόκειται γιὰ μιὰ παραδόξη συνύπαρξη, γιὰ ἔνα δίδυμο, γιὰ τὸ ὅποιο θὰ χρησιμοποιούσα κατὰ τὸ «χαρμολύπη» τὸ σύνθετο οὐσιαστικὸ «μνημολήθη».

2. Ως ἔνα δεύτερο βῆμα θεωροῦμε τὴν κατάλληλη ἐτοιμασία τῶν πιστῶν ἀπὸ πρὸν, ὥστε νὰ προσέξουν στὴ ΘΛ αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ βιώσουν κατ' αὐτὴν καὶ νὰ τὰ θυμοῦνται στὴ συνέχεια ἐκτὸς αὐτῆς. Θὰ τὸ ὄνομάζαμε λειτουργικὸ «μνημόνιο». Πρόκειται κυριολεκτικὰ γιὰ μιὰ ποιμαντικὴ ἀγωγὴ τῆς μνήμης («μνημαγωγία»). Εἶναι εὐνόητο ὅτι πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπὸ ἀπαιτεῖται κατάλληλη διδασκαλία καὶ ἔρμηνεία, προφορικὴ καὶ γραπτὴ τῆς ΘΛ (ἐξηγήσεις ὡς πρὸς τὴ γλώσσα τῆς λατρείας, διευκρινήσεις ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἰστορία της, διασάφηση ἐννοιῶν, συμβόλων, τελετουργικῶν καὶ προβολὴ τοῦ νοήματος πολλῶν λεπτομερειῶν). Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι «λογικὴ λατρεία».

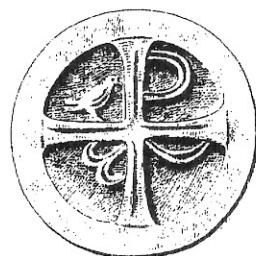
3. Η βιωματικὴ ἐμπειρία τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ συνόλου τῆς Ἐκκλησίας (θριαμ-

βεύουσας καὶ στρατευομένης) κατὰ τὴν ΘΛ πρέπει νὰ ἀποτελεῖ ἔναν ὅπο τοὺς κύριους στόχους καὶ τὶς κατευθύνσεις τῆς ποιμαντικῆς μέριμνας. Ἡ ΘΛ μᾶς ἔφερε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν σύμπαντα κόσμο τοῦ Θεοῦ. Ἐξερχόμενοι μποροῦμε νὰ φέρουμε καὶ νὰ περιφέρουμε μαζί μας «ἄπασαν τὴν Οἰκουμένην».

4. Ἡ συναίσθηση αὐτὴ ἐνισχύει τοὺς δεσμοὺς τῶν πιστῶν μὲ τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, τὴν διαχρονικὴν ὄντότητα τοῦ ἀνθρώπου. Μποροῦμε ἵσως νὰ σημειώσουμε μία συνειδητὴ στροφὴ καὶ προτίμηση πρὸς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον: «Νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Ὁ πιστὸς πάντως δὲν ζεῖ πλέον ἀποσπασματικά. Σκοπεύει στὸ δόλον: ζητάει ἀναμάρτητη «τὴν ἡμέραν πᾶσαν»· νὰ ζήσει ἐν μετανοίᾳ «τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς» του· «χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς» του.

Ταυτόχρονα σφυρηλατεῖται ἡ ὑπέροβαση τοῦ τοπικισμοῦ καὶ τὸ ἀνοιγμα πρὸς μία οἰκουμενικὴν συνείδησην. Ὁ ἀνθρωπὸς ἔξερχεται τῶν τοπικῶν καὶ χρονικῶν του δεσμῶν καὶ ὁρίων. Τύποτα ἀπ' αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν στὸν κόσμο δὲν ἀφήνουν τὸν ἀνθρωπὸν ἀδιάφορο, ἀφοῦ ἐνώνει τὴ φωνὴ του μὲ δόλους καὶ προσεύχεται γιὰ δόλους, γιὰ δόλα. Τὰ βιώματα αὐτὰ συνιστοῦν σαφὴν ποιμαντικὸν προσανατολισμό.

5. Στὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις, στὶς σχέσεις μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ στὶς σχέσεις μὲ τὸν Θεό, ὁ ἀνθρωπὸς μαθαίνει ποιός εἶναι, ἔρει νὰ συγχωρεῖ καὶ νὰ ζητάει συγγνώμη καὶ ν' ἀναγνωρίζει ποιό εἶναι τὸ σημεῖο ἀναφορᾶς του. Τοῦτο πρέπει νὰ ἀποτελεῖ διαρκὲς μέλημά του καὶ ἐκτὸς ΘΛ. Νὰ συγχωρεῖ καὶ νὰ συν-χωρεῖ!

Ο Χριστός, ἡ εἰρήνη ἡμῶν. Μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ μὲ περιστέρι. Ἀπὸ τὸ ἔξωφυλλο τοῦ βιβλίου.

6. Ἐὰν ἡ μνήμη δὲν εἶναι μόνο νοητικὴ λειτουργία ἀλλὰ ἔξωθεν καὶ στὴν πράξη, ἡ Ποιμαντικὴ διακονεῖ τὸν ἀνθρωπὸ, ὅταν τοῦ τὸ θυμίζει αὐτὸ συνεχῶς. Ἡ μνήμη μὲ τὴν πράξη βρίσκον-

ται σὲ συνεχὴ ἀναδραστικὴ σχέση. Θυμάμαι τοὺς φτωχούς, σημαίνει κάνω κάτι γι' αὐτούς· καὶ κάνοντας κάτι γι' αὐτούς, θυμάμαι ὅτι τὸ κάνω γιὰ τὸν Κύριο (ταυτοποιητικὴ λειτουργία τῆς μνήμης), θυμάμαι τὸν Κύριο. Αὐτὸ μὲ κάνει νὰ θυμάμαι πάλι τὴ Βασιλεία Του καὶ τὸ φοβερὸ βῆμα, στὸ ὅποιο θὰ κριθῶ γι' αὐτὰ ποὺ θυμήθηκα ἢ δὲν θυμήθηκα νὰ κάνω. Ἡ σκέψη μου ὀδηγεῖται στὸ θάνατο· κι ὁ θάνατος γίνεται ἀφορμὴ καὶ ἀντικείμενο μελέτης καὶ μνήμης. Οἱ μνήμες τῶν ἀγίων καὶ τῶν μαρτύρων γίνονται ἀφορμὴ γιὰ μίμησή τους («μνήμη μάρτυρος, μίμηση μάρτυρος»). Γι' ἄλλη μᾶλιστα ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ τὴν «ποιητικὴν» τῆς μνήμης.

7. Ἐτσι κινοῦμαι ἀπὸ ἐκπλήξεως εἰς ἐκπληξιν (ἀπὸ τὰ θεῖα στὰ ἀνθρώπινα, ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ στοὺς ἀδελφούς του, ἀπὸ τὸ τώρα στὸ πάντοτε). Ὄλα μέσα στὴ ΘΛ ἀποκτοῦν μιὰ βαθειὰ σχέση μεταξύ τους. Ἐχοντας μάθει ἀπὸ τὴ ΘΛ νὰ συναρτῶ τὸ ἔνα μὲ τὸ ἄλλο, ἔξαπολουθῷ καὶ στὴν καθημερινή μου ζωὴ νὰ ἔξαρτω τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, νὰ μὴν εἶμαι ἀδιάφορος στὶς ὁποιεσδήποτε συναρτήσεις καὶ σχέσεις, πίσω ἀπὸ τὶς ὅποιες λανθάνει ἡ σοφία τῆς Πρόνοιας τοῦ Θεοῦ.

8. Ἐὰν ἡ «συνειδηματικὴ» αὐτὴ κίνηση φαίνεται ἐλκυστική, ἡ μεταφορά της στὴν πράξη εἶναι πολὺ δύσκολη καὶ ἀπαιτεῖ ἐπιμελῆ συμπαράσταση ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ πιστὸς χρειάζεται τὴ βοήθειά Της, ὅταν, ἔχοντας ξεφύγει ἀπὸ τὴ «γοητεία» τοῦ λατρευτικοῦ πλαισίου, μέσα στὸ ὅποιο εἶναι ἔτοιμος γιὰ δόλα, βρεθεῖ στὴ συλλογὴ προσωπικῆς, οἰκογενειακὴς καὶ κοινωνικὴ πραγματικότητα.

Ἐκεῖ, σὲ πλαίσια ποὺ ἀρνοῦνται κάθε συμφιλίωση καὶ καταλλαγὴ καὶ λήθη, πῶς νὰ συγχωρήσεις καὶ νὰ ξεχάσεις; Ἐκεῖ ποὺ ἔξοριζουν τὸν θάνατο, πῶς νὰ ἀσκηθεῖς στὴ μελέτη καὶ τὴ μνήμη τοῦ θανάτου; Ἐκεῖ ποὺ ἡ δυστυχία εἶναι ἀπωθητικὴ καὶ ὁ καθένας ἀποζητᾷ τὴν προσωπικὴ του εὔτυχία, πῶς νὰ στρέψεις τὸ ἐνδιαφέρον σου πρὸς τοὺς δυστυχισμένους, τοὺς ἀποκλήρους καὶ ἀποβλήτους τῆς ζωῆς καὶ τῆς κοινωνίας; Ἐκεῖ ποὺ τὸ κλῖμα εύνοεῖ τὴ συγκεκριμένη «μακαριότητα» μιᾶς «ἀβάσταχτης ἐλαφρότητας τοῦ εἶναι», πῶς νὰ ἀντιτάξεις τὸ πνεῦμα τῶν μακαρισμῶν τοῦ Κυρίου καὶ νὰ ἔξιθήσεις σ' αὐτό;

‘Ο ποιμένας χρειάζεται νὰ διαθέτει αὐτό, ποὺ μιὰ μοναχὴ χαρακτήρισε ὡς τὸν «ἔνατο»

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΟΥ ΛΟΥΚΑ ΣΤΗΝ ΘΗΒΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Τῆς Εἰρήνης Οἰκονομίδου, θεολόγου - πολιτ. ἐπιστήμονος - διπλ. ξεναγοῦ

Σύμφωνα μὲ τὸν Συναξαριστὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὁ Ἀγιος Λουκᾶς ὁ Εὐαγγελιστὴς ποὺ ἦταν ἔλληνικης καταγωγῆς ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια τῆς Συρίας καὶ ἵατρὸς ἐπιστήμων τῆς ἐποχῆς ἑκείνης, ἐτελείωσε τὴν ζωή του μαρτυρικῶς στὴν Θήβα τῆς Βοιωτίας (τὸν κρέμασαν σὲ μιὰ ἐλιὰ σύμφωνα μὲ τὴν πηγὴ τῆς Πατρολογίας Migne E. P. 145,210, Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος, Ἐκκλησ. Ἰστορία 14ος αἱ.), ὅπου εἶχε ἔλθει γιὰ νὰ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιο, μετὰ τὸ Μαρτύριο τοῦ Ἀποστ. Παύλου στὴν Ρώμη ἐπὶ Νέρωνος (Εὐσέβιος, Ἰστορ. βιβλ. 20). Ὁ τόπος τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἀγ. Λουκᾶ κατὰ τὴν παράδοσι τοῖναι τὸ σημερινὸ παλαιὸ νεκροταφεῖο τῶν

μακαρισμὸ τοῦ Κυρίου, τὴν αἴσθηση τοῦ χιοῦμορ, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ σταθεῖ δίπλα σὲ ἀνθρώπους ποὺ «γοητεύτηκαν» μέσα στὴ ΘΛ, ἀλλ’ ἀπογοητεύτηκαν ἔξω ἀπ’ αὐτήν.

9. Ἀπλῇ ὑπενθύμιση τῶν εὐαγγελικῶν ἀληθειῶν δὲν ἀρκεῖ. Χρειάζεται κοινὸς ἀγώνας ποιμένος καὶ ποιμανομένων, ὥστε εἴτε ἡ μνήμη εἴτε ἡ λήθη νὰ γίνουν πράξη. Δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ ποιμένας νὰ ἐνεργοποιήσει τὸν πιστὸ μόνο μὲ ὑποδείξεις καὶ χωρὶς τὴ δική του ἐμπειρία καὶ τὸ δικό του παράδειγμα τῆς μεταφορᾶς τῶν λειτουργιῶν τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης σὲ ὅλο τὸ φάσμα τῆς ζωῆς. Ὁ ἴδιος γίνεται παράδειγμα πρὸς μάμπησν πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας... Ἐτοι «τὸ τῆς ποιμαντικῆς κέρδος εἰς ἄπαντα διαβαίνει τὸν λαὸν» καθὼς μᾶς διδάσκει ὁ Ἰ. Χρυσόστομος⁵.

1. Βλ. τὴ μονογραφία τοῦ A.M. Σταυροπούλου, *Μνήμη καὶ λήθη στὴ Θεία Λειτουργία*, Ἀθήνα, Ἐκδ. Λύχνος, 1989, 134 σ.

2. Ὁ στίχος τοῦ Λ. Μαβιλῆ στὸ γνωστὸ ποίημά του «Ἀηθη» ἀναφέρεται στὴν καλὴ τύχη ποὺ ἔχουν οἱ νεκροὶ νὰ λησμονάνε. Οἱ ζωντανοὶ «θέλουν, μὰ δὲ βολεῖ νὰ λησμονήσουν». Ὁ Ἐλύτης ὄμιλει γιὰ «τὸ φοβερὸ τῆς μνήμης ἐντομῷ» ἀναφερόμενος στὶς τύψεις.

3. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχει ἀναπτυχθεῖ αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουν μιὰ «θεραπευτικὴ τῶν ἀναμνήσεων» μὲ κύριους ἐκπροσώπους τοὺς Dennis, Matthew Linn καὶ Sheila Fabriican.

4. Ἡ ἔκφραση ἀναφέρεται στὸ συναξάρι τῆς Ἀγίας Μάρτυρος Γολινδούχη, ἡ ὁποία ἐπειδὴ πίστεψε στὸ Χριστὸ «εἰς τὸ τῆς λήθης φρούριον ἐκπεμφθῆναι καταδικάζεται» (Μηναίον ΙΙ' Ἰουλίου).

5. Περὶ Ἱερωσύνης Λόγος Β', δ', PG 48, 635.

Θηβῶν (ἀνατολικὰ τῆς πόλεως), ἡ ἐκκλησία τοῦ ὅποιου ὀνομάζεται "Ἄγ. Λουκᾶς. Μέσα σ' αὐτὸν τὸν ναὸ βλέπουμε σῆμερα, στὸ δεξιὸ μέρος τοῦ ιεροῦ (Διακονικό), τὴν ἀρχαία ωμαϊκὴ λάρνακα (σαρκοφάγο) ὅπου εἶχε ἐναποτεθῆ τὸ ἄγιο λείψανο. Ὁ τάφος αὐτὸς ἀνήκει στὸ Β' π.Χ. αἱ., ὅταν πολλοὶ Ρωμαῖοι εἶχαν ἐγκατασταθῆ στὴν Ἑλλάδα λόγω τῆς ωμαϊκῆς κατακτήσεως, καὶ ἀνήκε στὴν ωμαϊκὴ οἰκογένεια Νηδύμου - Ζωσίμου, ὅπου εἶχε ταφῆ καὶ ὁ μικρὸς γιὸς τοῦ Ζωσίμου, Νήδυμος, σύμφωνα μὲ τὸ ἀνέκδοτο ἀρχεῖο Ἐπ. Παπαβασιλείου, γοαμματέως τῆς Βουλῆς, κατατεθειμένο στὴν βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Θήβας ἐτοποθέτησαν τὸ ἄγιο λείψανο τοῦ Ἀγίου Λουκᾶ σ' αὐτὴν τὴν λάρνακα «λόγω τιμῆς». Ἐπὶ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίου (337-361) υἱοῦ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, τὸ ἄγιο λείψανο μετεφέρθη στὴν Κωνσταντινούπολι (3 Μαρτίου 357) μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Ἀγ. Ἀρτεμίου, Δούκα τῆς Αἰγύπτου, καὶ τοποθετήθηκε οὕτω ἀπὸ τὸ ιερὸ τοῦ Ναοῦ τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων, μαζὶ μὲ τὰ ἄγια λείψανα τῶν Ἀγίων Ἀνδρέου καὶ Τιμοθέου.

Κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ ἐκκλησ. συγγραφέως Νικηφόρου - Καλλίστου Ξανθοπούλου, τὴν ἡμέρα τοῦ μαρτυρίου του ἐπεσε ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἔνα θαυματουργὸ ὑγρό ἐπάνω στὸν τάφο του, ποὺ θεράπευε τὰ μάτια. Ἡ θεραπευτικὴ αὐτὴ δύναμις ἔξερχεται μέχρι σήμερα ἀπὸ τὴν μαρμάρινη λάρνακα. Τὸ γεγονός, ὅτι ἡ λάρνακα ἔξακολουθεῖ νὰ θαυματουργῇ ὕστερα ἀπὸ τόσους αἰώνες, εἶναι ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν αὐθεντικὸ τάφο τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Τὸ ἄγιο λείψανο βρίσκεται σήμερα στὴν Πάδοβα τῆς Ιταλίας κοντά στὴν Βενετία, ὅπου μετεφέρθη ἀπὸ τοὺς Φράγκους κατακτητὰς τοῦ Βυζαντίου τὸ 1204, καὶ εἶναι τοποθετημένο στὴν ἐκκλησία Santa Justina στὸ κέντρο τῆς πόλεως.

Πρέπει λοιπὸν νὰ καταστήσωμε γνωστὴ πανελληνίως τὴν ὑπαρξὴ αὐτοῦ τοῦ μεγάλου προσκυνήματος τῆς Ὁρθοδοξίας, ποὺ μπορεῖ νὰ πάρῃ καὶ παγκόσμιες διαστάσεις, λόγῳ του ἐνδιαφέροντος τῶν θρησκευομένων τῆς Δύσεως, ὅπως συνέβη καὶ μὲ τοὺς Φιλίππους τῆς Μακεδο-